Arbeiderscontrole is een versleten begrip

Over voorbijgestreefde ideeën en achterhoedegevechten

Luc Vanneste

Algemeen secretaris Textiel-Kleding-Diamant ABVV - redactielid

Wie het onderscheid tussen arbeiderscontrole en medebeheer nog relevant vindt voor de arbeidersstrijd, leeft in een ander tijdperk. De echte uitdagingen voor de arbeidersbeweging liggen elders.

In zijn memoires schrijft Georges Debunne niet zo veel over het congres waar het ABVV resoluut voor het begrip arbeiderscontrole koos. Hij heeft het er trouwens merkwaardig weinig over dat begrip. Nochtans heeft hij het in zekere zin in het ABVV binnengebracht. Door zijn befaamde doctrinair congres van 1971 werd het een kernbegrip. Daarmee bedoel ik een begrip dat verwijst naar de kern van de ideologie van de socialistische vakbond. Zonder dat begrip gaat men aan die essentie voorbij. Het heeft ongetwijfeld een hele tijd gefunctioneerd. Ik heb het door weinig mensen op een begrijpbare manier weten omschrijven, maar de doorsnee militant gebruikte het met overtuiging en in de gepaste context. Het onderscheidde hem van de ACV-militant. Die was voor medebeheer, hij was voor arbeiderscontrole. En iedereen voelde toen duidelijk een verschil.

Dat is ondertussen, vooral langs Vlaamse kant, voor een groot stuk vervaagd. Hier en daar hoort men zelfs luidop de vraag of het nog wel zin heeft om twee bonden te hebben. Spontaan grijpen heel wat ABVV-militanten dan terug naar dat begrip uit '71. We zouden ons aan dat begrip moeten vasthouden. Het zou wat opgepoetst moeten worden, dat wel, maar niet te veel toch.

Alleen wordt het stilaan een probleem dat men het begrip zo moeilijk kan omschrijven, definiëren. Het werkt niet zo goed meer. Het overtuigt niet zo makkelijk meer, het sleept niet zo vlot meer mee. Begrippen hebben hun eigen geschiedenis, hun eigen weerspannigheid. En soms moet men er zich bij neerleggen dat ze uitgewerkt raken, dat ze nauwelijks nog kracht overhouden. Wie de geschiedenis wil dwingen, raakt vlug in het vaarwater van het fundamentalisme. Hij balt een vuist om zijn eigen onmacht te verbergen.

Het medebeheer van Renard

Vóór het ideologisch congres was het helemaal niet zo erg om in het linkse kamp over medebeheer te spreken. Het uiteindelijke doel was het socialisme en dat kon niet zonder structuurhervormingen. Maar medebeheer werd precies gezien als een belangrijke stap in de richting van het zelfbeheer. En medebeheer impliceerde medebeslissingsrecht, ook over het bedrag van de dividenden. In zijn geschiedenis van de Belgische ondernemingsraden verwijst Wouter Dambre hiervoor naar niemand minder dan André Renard [1]. Ook Dirk Luyten is heel formeel in een artikel over de collectieve arbeidsverhoudingen tussen 1940 en 1952. In de discussie over de installatie van de ondernemingsraden wil Renard de lat een stuk hoger leggen dan Paul Finet: "De vakbond mocht zich niet beperken tot het stellen

van sociale eisen maar moest deelnemen aan het beheer van de economie om de produktie op te drijven in het kader van de verhoging van het algemeen welzijn en ervoor zorgen dat de arbeiders een billijk aandeel in de produktie zouden krijgen." [2].

Renard wil deelnemen aan het beheer van de economie, in zoverre op die manier een deel van de produktieverhoging naar de arbeiders kan gaan. Maar slechts in zoverre! Hij verzette zich bijvoorbeeld heel fel tegen produktiecomités. De vakbonden zouden dan wel bijdragen aan een verhoging van de produktie, maar de arbeiders zouden daar niets van krijgen. Zo'n medewerking met het patronaat hoefde voor hem niet. Ze helpt alleen maar de illusie in stand houden dat het kapitalisme zichzelf kan overleven [3]. Integratie in het economisch raderwerk kan, maar dan mits garanties over de opbrengst [4]. En het uiteindelijke doel is de onteigening van het kapitaal, ten voordele van de arbeid. Vandaar dat Renard een subtiel onderscheid ziet tussen af en toe 'coöpereren' en 'collaboreren' [5]. Ik behelp me maar met de Franse woorden, want in het Nederlands zou ik twee keer hetzelfde woord moeten gebruiken. Collaboreren suggereert samenwerking met de vijand. De klassenstrijd is een oorlog, de kapitalist een vreemde bezetter van het produktieapparaat. Af en toe samenwerken met die vijand kan door de beugel, collaboreren kan niet. Renard worstelt op dat moment met een moeilijkheid die het congres van 1971 heeft proberen op te lossen. Kunnen we meewerken met het systeem en toch tegelijk een nieuw systeem uitbouwen? Kunnen we ons integreren in het kapitalisme en tegelijk het socialisme realiseren? Renard dacht dat dat kon door ook over economische zaken mee te beslissen. Sinds het doctrinair congres heet 'af en toe samenwerken' arbeiderscontrole. Men maakt er zijn handen niet door vuil; men neemt immers de verantwoordelijheid niet op.

Arbeiderscontrole

Het is een oud dilemma. Het is zo oud als de linkse beweging zelf. Reeds Karl Marx worstelde ermee. Ergens noemde hij de strijd voor loonsverhogingen alleen psychologisch van belang. Waar het op aankomt is dat het kapitalisme zich ten volle ontwikkelt. Enkel op die manier worden de voorwaarden voor het socialisme vervuld [6]. Renard was zeer weinig marxist, in zoverre hij onmiddellijk al een zo groot mogelijk deel van de vruchten van het kapitalisme aan de arbeiders wilde geven. Maar hij was dan weer zeer ortodox in zijn opvatting dat binnen het kapitalisme de voorwaarden moesten ontstaan voor het socialisme.

Laat me echter van Renard naar het doctrinair congres overstappen. Renard heeft mee gestalte gegeven aan de overlegstructuren in ons land. Langzamerhand werd dat een heel netwerk. Waren de vakbonden niet te ver gegaan? Werd de socialistische bond niet helemaal vastgebonden aan het systeem dat hij ook nog veronderstelde te bekampen? De vakbonden kregen het monopolie over het sluiten van CAO's, maar ze tekenden ook clausules over sociale vrede. Het systeem van de syndicale premies en de terugbetaling van een aantal kosten vanuit de fondsen waren misschien toch niet zo bevorderlijk voor de onafhankelijkheid? Voeg daarbij de eerste barsten in het groeimodel en men heeft de context waarin het congres van 1971 plaatsgreep [7].

Op dat congres zou eens orde op ideologische zaken gesteld worden. De socialistische vakbond sprak zich klaar en duidelijk uit tegen medebeheer en voor arbeiderscontrole. In het voorbereidende document van Willy Schugens wordt een omschrijving gegeven. Ze is misschien een beetje lang, maar ik kan ze de lezer niet onthouden. Er blijkt uit dat van de weg Renard niet echt afgeweken wordt. Er wordt hoogstens een eenduidige terminologie afgesproken. Maar het wordt vooral duidelijk op welke manier het ABVV ideologisch vastgeraakt is. "Het ABVV heeft altijd zijn socialistische inspiratie bevestigd. Het heeft nooit zijn objectieven tot directe en indirecte loonsverhogingen herleid. Het heeft altijd zijn integratie in het kapitalistisch regime geweigerd. Bijgevolg heeft het nooit aanvaard zijn actie te beperken tot de grenzen bepaald door de beslissingen van het patronaal beheer. Het heeft nooit een houding van achteruitgang ten aanzien van de economische evolutie en de technische vooruitgang aanvaard met inbegrip van de orga-

nisatorische vormen zoals de economische planning. Het heeft eveneens een positieve houding aangenomen ten aanzien van de verbetering van de aangroei van de produktiviteit." [8]. Laat me even die boterham uit elkaar halen, iets vereenvoudigen:

1. Het ABVV heeft zich nooit beperkt tot het eisen van loonsverhogingen;
2. het weigert immers een integratie in het kapitalisme;
3. het laat zich daarom niet beperken door het patronaal beheer;
4. het aanvaardt geen achteruitgang ten aanzien van de economische evolutie en de technische vooruitgang;
5. het vindt een produktiviteitsverhoging positief.

Het kan nog eenvoudiger door samen te nemen wat bij elkaar hoort. De eerste drie elementen vormen eigenlijk één stelling: de weigering zich te integreren in het kapitalisme. Die impliceert gewoon dat het ABVV verder kijkt dan loonsverhogingen en dat het zich niet laat inperken door de patronale logica. Het vierde en het vijfde element horen ook samen. Hiermee wordt uitgedrukt wat het betekent zich niet te laten integreren: de arbeiders moeten de vruchten krijgen van de economische en technische vooruitgang. Niemand zal er aanstoot aan nemen dat evolutie en vooruitgang hier als synoniemen begrepen worden. Het lijkt ook logisch het vijfde element op te vatten in het verlengde van het vierde: produktiviteitsverhogingen zijn een gevolg van technische (en organisatorische) vooruitgang. Op die manier beschouwd staan in die lange zin uit het ABVV-verslag over arbeiderscontrole maar twee zaken. Het ABVV wil niet geïntegreerd worden in het kapitalisme. Maar eigenlijk betekent dit alleen maar dat het de vruchten ervan zo veel mogelijk wil verdelen over de arbeiders.

Geloof in het groeimodel

Voor Renard kon de uitdrukking medebeheer daar nog ingepast worden. Sinds '71 is dat woord taboe. Maar dan wordt nog verder onder de mat geschoven dat het functioneren van het economisch systeem niet echt in vraag gesteld wordt. Het komt erop aan de vruchten behoorlijk te verdelen. En dan kan het wel eens nodig zijn tegen de patronale logica in te gaan, want die wil natuurlijk zelf een zo groot mogelijk deel. Er is overvloedig bewezen dat de socialistische vakbeweging dat durfde. Maar ze zag in de vooruitgang van de economie en de techniek een gemeenschappelijk belang. Ook na de afschaffing van het salariaat moest het produktieapparaat immers gewoon verder draaien. De nieuwe eigendomsverhoudingen zouden toelaten om alle problemen op te lossen.

Als het gaat over de periode vóór '71 kan men dat ook nog begrijpen. Men kon in die tijd bijna niet voorzien dat de vooruitgang ooit onoplosbare problemen zou creëren. Het waren werkelijk nog maar de eerste barsten in het groeimodel. Sindsdien zijn het verschrikkelijke scheuren geworden. Men kan niet meer hopen dat de problemen inzake milieu, tewerkstelling en internationale verhoudingen vanzelf zullen opgelost geraken. Wie doet alsof het alleen een zaak is van herverdelen, bedriegt gewoon zichzelf [9].

Omvormende houding

Enkele lijnen na het lange citaat wordt arbeiderscontrole samengevat als "een houding van betwistende participatie en dus een omvormende houding" ten aanzien van het kapitalisme. Er wordt wel heel vlug een logisch verband tussen beide zinsdelen gelegd. Betwistende participatie is makkelijk te begrijpen. Het gaat dan over het opeisen van zijn deel, tegenover de patroon, als het nodig is. Het cruciale onderscheid met medebeheer wordt immers de mogelijkheid tot betwisting genoemd. Bij het medebeheer is men verplicht deel te nemen aan alle beslissingen op alle gebieden. Bij arbeiderscontrole kan men nee zeggen en eventueel eigen alternatieven naar voor schuiven. Men neemt slechts verantwoordelijkheid op beperkte punten en gedurende een welbepaalde periode [10]. Afgezien van de vraag of het patronaat wel iets anders zou willen, blijft betwistende participatie participatie - medebeheer zei Renard eerlijker - aan het economisch systeem. Het heeft niets te maken met meewerken of collaboreren. Het is eigenlijk het verschil tussen het dagelijks beheer en het iets verder verwijderde toezicht van een raad van bestuur. In zo'n raad heeft niet iedereen dezelfde bevoegd-

heden. Niet iedereen heeft ook dezelfde interesses. Sommigen zijn meer geïnteresseerd in financiële opbrengsten of het veroveren van nieuwe markten, andere in tewerkstellingsresultaten of de veiligheid van de werknemers. Maar iedereen zit met de idee dat de fabriek het moet doen.

Is het "dus een omvormende houding"? Alle retoriek over structuurhervormingen ten spijt, nee. Ook in het rapport van Schugens is nog sprake van het afschaffen van het salariaat. Daar moet de overdracht van de economische en sociale beslissingen aan de gemeenschap voor zorgen. Arbeiderscontrole is slechts een etappe naar het zelfbeheer.

Hier en daar merkt men vandaag nog een krampachtige poging om dat vol te houden. Ik wil het niet hebben over het ineenstorten van het Oostblok. Ik wil ook niet verwijzen naar de privatiseringsbeweging, die net het tegenoverstelde realiseert van de overdracht aan de gemeenschap. *Nu we een kwarteeuw langer de praktijk* kennen in de verschillende overlegorganen, moeten we toch beter weten. Iemand zou eens de verslagen van bijvoorbeeld de ondernemingsraden en de paritaire comités moeten onderzoeken. Het afschaffen van het salariaat komt daar echt niet zo vaak ter sprake! En er zullen dikwijls verschillen vastgesteld worden tussen de vertegenwoordigers van ABVV en ACV. Maar of dat te maken heeft met zoiets als arbeiderscontrole en medebeheer zal veel moeilijker blijken. De vertegenwoordigers zijn onderhandelaars. Ze moeten inderdaad zo veel mogelijk binnenhalen voor hun mandaatgevers. De simpele ervaring leert dat dit het beste lukt als ze aan eenzelfde koord trekken. Het lukt ook beter als die onderhandelaars nooit uit het oog verliezen dat ze bij een compromis moeten uitkomen. Een professionele onderhandelaar gaat er niet vanuit dat hij zijn tegenstrever de nek moet omwringen. Beide partijen moeten winnen, zo simpel is dat. Arbeiderscontrole wordt op het terrein wel eens vertaald als de opdracht om de patroon wel degelijk zo vaak mogelijk te vloeren. Pogingen om het onderhandelingsproces een rationeler verloop te geven worden dan weggehoond. Maar als het onderzoek ooit gedaan wordt, zou wel eens kunnen blijken dat die onderhandelaar vooral efficiënt is in het zichzelf isoleren. Ik ben er in elk geval van overtuigd dat hij in de alledaagse praktijk de uitzondering is.

Uit de loopgraven van het bedrijfsleven

Moeten we er dan maar zo vlug mogelijk mee ophouden en voortaan over medebeheer spreken? Schrijft hier iemand die eigenlijk bij de verkeerde vakbond zit? Dat zou in elk geval voor mezelf een droevige conclusie zijn. Mijn punt is dat de discussie over arbeiderscontrole of medebeheer helemaal niet essentieel meer is. Of erger, zij vertroebelt het zicht. Er wordt gedaan alsof het de zekerste weg is naar het socialisme, terwijl het economisch systeem helemaal niet in vraag wordt gesteld. Precies daarvoor wil ik een lans breken. Ik vraag niet minder, maar meer radicaliteit. Maar daarmee wil ik dan niet een nieuwe oproep doen voor de heilige oorlog tegen de kapitalisten. Ik denk dat die tijd voorbij is of zelfs *dat we daartoe geen tijd genoeg meer hebben.* Er moet een grote alliantie komen om de beschaving te redden. Het klinkt bombastisch, maar de heersende economische logica leidt de westerse beschaving werkelijk naar de ondergang. En bij die logica hoort ook het vooruitgangsoptimisme, dat doet alsof alles een zaak is van herverdelen. Ricardo Petrella, het is ondertussen voldoende geweten, wijst erop dat het meer dan tijd wordt dat het internationale economische gebeuren gereguleerd wordt.

De afspraken van de laatste 150 jaar zijn binnen naties gemaakt. Ze hebben toegelaten dat in elk geval in het Westen gestadig ook sociale vooruitgang bereikt werd. Laat daar geen twijfel over bestaan. Ik beweer niet dat de arbeidersstrijd in het verleden nutteloos was! Maar nationale afspraken volstaan niet meer. De vakbonden hebben zich te veel ingegraven in het bedrijfsleven, met of zonder arbeiderscontrole. Dag in dag uit vervullen duizenden militanten een heel belangrijke opdracht. Ze proberen de arbeidsomstandigheden in een brede zin van het woord te verbeteren. En heel vaak slagen ze daar ook in. Maar als ze zich vastklampen aan dat enge bedrijfsleven, ziet men hen op kosten van de patroon op straat komen tegen milieureglementeringen. Men hoort hen daarentegen nauwelijks protesteren als

de industrie zo goed als ten onder gaat.

Het is hoog tijd om uit de loopgraven te komen. Maar dan kan men zich niet beschermen met recepten die uit de vorige eeuw dateren [11]. Ik ben het op veel punten niet zo eens met Louis Tobback, zeker niet met wat hij over de industrie schrijft. Maar dat het socialisme weg moet van de platgetreden paden, lijkt me onbetwistbaar. En dat betekent niet het einde van het socialisme. Als ik pleit voor een brede alliantie, wil ik niet suggereren dat voortaan iedereen maar iedereen moet gaarne zien. De individuele patroon zal verder beweren dat arbeid te veel kost. En hij zal er blijven op wijzen hoeveel zijn werknemer maar krijgt van het loon dat voor hem betaald wordt. Hij zal de sociale zekerheid dus te duur blijven vinden. Daartegenover is een beweging nodig die hem dwingt zijn korte termijn-belang te overstijgen.

Om het tot besluit nog eens klaar te stellen: ik denk dat het begrip arbeiderscontrole verouderd is. Dat blijkt reeds uit het feit dat het steeds moeilijker wordt om er een echte betekenis aan te geven. Het begrip medebeheer is natuurlijk geen alternatief. Dat behoort evenzeer tot een andere tijd. Wie zich daar niet kan bij neerleggen, dreigt niet alleen een zeurkous te worden. Hij mist vooral de echte uitdagingen. In die zin werkt het zich vastklampen aan begrippen uit het verleden heel conservatief, ook al voelen ze stoer en vooruitstrevend aan.

---

[1] Dambre, W., *De ondernemingsraden in België*. Kluwer, Antwerpen, 1985, blz.32.

[2] Luyten, D., De dialectiek van het overleg. In: *Het sociaal pact van 1944. Oorsprong, betekenis en gevolgen*. VUB-Press, Brussel, 1995, blz.67.

[3] Renard, A., Comités de production ou comités d'entreprise? (1945). In: *André Renard écrivait*. Huy, 1962, blz.115.

[4] Renard, A., Sans fard et sans subtilité (1946). In: o.c., blz.130.

[5] Renard, A., L'esprit révolutionaire est, plus que jamais, une nécessité européenne (1948). In: o.c., blz.194.

[6] Zie het Marx-nummer van het *Vlaams Marxistisch Tijdschrift* (december 1995), in het bijzonder de artikels van R. Boehm, Materialisme en kapitalisme, en W. Coolsaet, Heeft "Het kapitaal" nog toekomst?

[7] Vandenbroucke, F., *Van crisis tot crisis. Een socialistisch alternatief*. Kritak, Leuven, 1981. Zie hoofdstuk 6.

[8] *ABVV-congres Arbeiderscontrole. Verslag van W. Schugens*. Brussel, oktober 1970, blz.9.

[9] Vanneste, L., Het komt niet vanzelf terecht. In: *Samenleving en politiek*, jg.2/1995, nr.8.

[10] ABVV-congres Arbeiderscontrole, o.c., blz.10, 12, 29, 51-52.

[11] Tobback, L., *Zwart op wit*. Houtekiet, Antwerpen, 1995, blz.102-103.